

*До спеціалізованої вченої ради Д 61.051.07
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3)*

ВІДГУК

**офіційного опонента – к. ю. н. Алмаші Мирослава Михайловича
на дисертацію Фрідманської Вікторії Іванівни
«Конституційне право людини і громадянина на заробітну плату»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю
12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (081 – Право)**

Відгук складено на підставі ознайомлення з рукописом дисертації Фрідманської В.І., авторефератом та науковими працями, опублікованими за темою дисертаційного дослідження.

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Питання конституційно-правового регулювання права людини і громадянина на заробітну плату не є виключно теоретичними, вони мають не аби яке практичне значення оскільки тісно взаємопов'язані з людським життям, розвитком суспільства та держави в цілому. Конституційне право людини і громадянина на заробітну плату виступає основою трудової діяльності, яка, в свою чергу, є джерелом розвитку людини, задоволення її інтересів та потреб (зокрема, матеріальних), сприяє готовності людини виконувати трудову функцію. Тільки в умовах наявності чіткого конституційно-правового механізму забезпечення основних прав і свобод людини і громадянина можна

говорити про конституційні гарантії реалізації цих прав, в тому числі і права на заробітну плату.

Конституційне право людини і громадянина на заробітну плату слід розглядати не тільки як основу існування та розвитку людини, а й як особливе соціально-економічне благо, реалізуючи яке, людина отримує можливість користуватися й іншими соціально-економічними правами.

У Конституції України зазначено, що Україна є соціальною та правовою державою, а людина, її права, свободи й інтереси визнаються найвищою соціальною цінністю і головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини. Право людини і громадянина на працю, закріплене в Основному законі нашої держави, включає в себе можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Аналізуючи зміст даних положень варто відзначити взаємозв'язок права на життя і права на працю з правом на заробітну плату як необхідних умов життєдіяльності людини. Реалізуючи безпосередньо право на працю особа затрачає відповідні фізичні та розумові зусилля (залежно від виду трудової діяльності), які необхідно оплачувати згідно з умовами трудового договору, адже праця для будь-якої людини виступає джерелом засобів існування. Виходячи з цього Конституція України закріплює право на мінімальний розмір заробітної плати (ч. 4. ст. 43) та своєчасне одержання винагороди за працю (ч. 7 ст. 43).

Конституційні права та свободи людини, їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, головним обов'язком якої є затвердження і забезпечення цих прав та свобод. Серед найбільш важливих засобів такого забезпечення слід виокремити юридичні гарантії, без ефективної системи яких неможливо забезпечити кожному громадянину безперешкодне здійснення та реалізацію наданих йому прав. Ключовим в конституційному праві на заробітну плату є його об'єктивно-правовий зміст, що представлений

конституційно визначеними умовами і гарантіями, реалізація яких передбачає наявність відповідного правового механізму з рядом нормативно-правових вимог, дотримання яких є обов'язковим у контексті забезпечення такого права. Тому вкрай важливою є не тільки фіксація (декларування) конституційних прав, у тому числі права на заробітну плату в Конституції України, а й утвердження цих прав шляхом встановлення відповідних гарантій в чинному законодавстві для повної та безперешкодної реалізації громадянами цих прав.

У сучасній науці конституційного права теоретичні та практичні проблеми конституційно-правового регулювання права людини і громадянина на заробітну плату ще не були предметом окремого комплексного дослідження. Існує значна кількість питань в сфері конституційного закріплення права на заробітну плату в умовах та процесах євроінтеграції, які потребують наукового дослідження, теоретичного обґрунтування та прикладного вирішення. У даному контексті дисертаційне дослідження в цілому, теоретична та практична важливість вирішуваних проблем, спрямованість рекомендацій, сформульованих В.І. Фрідманською, характер і значущість обговорюваних питань, а також не розробленість проблеми в юридичній літературі й обумовлюють високий ступінь актуальності теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами та темами. Даючи позитивну оцінку актуальності дослідження В.І. Фрідманської, необхідно також відзначити, що тема дисертації узгоджена з положеннями пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених Постановою Загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., Плану заходів з виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів України та Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» у 2015 році, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 4 березня 2015 року № 213-р., а також плану науково-дослідної роботи кафедри

конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2015-2020 рр. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у XX-XXI ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність обумовлюється насамперед повнотою та різнобічністю джерельної бази. При розробці власної теоретичної концепції та визначень, автор спирається на широкий спектр наукових праць відомих вітчизняних і зарубіжних учених-конституціоналістів та представників інших галузей юридичної науки (трудового права, міжнародного права, теорії та історії держави і права). Нормативну та емпіричну основу дослідження складають чинне законодавство України, у тому числі міжнародні документи, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зарубіжне законодавство тощо. Зокрема, положення Європейської конвенції з прав людини, актів Ради Європи, Міжнародної організації праці, рішень Європейського суду з прав людини, конституції та конституційні акти зарубіжних держав, Конституція України, закони, підзаконні нормативно-правові акти, рішення Конституційного Суду України, вітчизняні історико-правові джерела, правові акти, що втратили юридичну силу.

Автор вдало обрала методологію відповідно до чітко визначеного об'єкта та предмету, мети та завдань дисертаційного дослідження. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання. Методологічна основна проведеного дослідження має цілісний

характер. За допомогою методу діалектики розглянуто предмет дослідження, його розвитку, логічні визначеності (розділ 1, 2, 3). Використання історико-правового методу надало можливість дослідити еволюцію ідеї закріплення в Основному законі держави права на заробітну плату на різних етапах формування української державності (підрозділ 1.3). Порівняльно-правовий метод використано для співставлення положень вітчизняного та зарубіжного законодавства щодо питання конституційного закріплення досліджуваного права (підрозділ 1.3, 2.2, 2.3). Спеціально-юридичний метод дав змогу визначити особливості конституційного права людини і громадянина на заробітну плату, зміст цього права як суб'єктивного права людини, конституційні принципи та гарантії реалізації досліджуваного права (підрозділ 1.1, 1.2, 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Метод класифікації дозволив здійснити групування стандартів Європейського суду з прав людини, а також конституцій європейських держав за різними критеріями (підрозділи 1.3, 2.1, 2.3, 3.1). При розробці пропозицій з удосконалення закріплених на конституційному рівні гарантій реалізації права на заробітну плату використовувалися методи аналізу й синтезу (підрозділ 3.3). Статистичний метод застосовувався для узагальнення практики Європейського суду з прав людини, Конституційного суду України (розділ 2). В роботі використовувалися й інші методи, при чому системно, у взаємозв'язку, з метою всебічного дослідження та аргументованості, отриманих висновків та узагальнень.

Структура роботи відповідає меті та завданням дослідження, дозволяє здійснити теоретичне узагальнення і вирішення наукової проблеми, характеризується цілісністю й логічною послідовністю, що свідчить про системність представленого дисертаційного дослідження та складається з анотації, списку наукових публікацій за темою дослідження, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків та списку використаних

джерел. Усі розділи, підрозділи та інші структурні частини роботи підпорядковані чітко сформульованій меті, що деталізується конкретними завданнями, які поставила перед собою дисертантка.

Дисертація за обсягом відповідає встановленим вимогам, що свідчить про належний рівень наукової розробки проблематики дослідження і забезпечує комплексний розгляд та вирішення поставлених завдань.

Оцінка змісту, завершеності дисертації та її оформлення.

У вступі дисертаційного дослідження автором обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається її зв'язок із науковими програмами, планами, темами, мета і завдання, об'єкт і предмет, методологічні підходи та методи дослідження, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, їх апробація, структура й обсяг дисертації.

У розділі 1 «Загальнотеоретичні засади права на заробітну плату» розкривається місце та роль права на заробітну плату в системі конституційних прав та свобод, досліджено зміст та особливості права на заробітну плату як суб'єктивного права людини, охарактеризовано вітчизняний та зарубіжний досвід конституційно-правового регулювання права на заробітну плату.

У розділ 2 «Конституційні принципи як основа правового регулювання права на заробітну плату» охарактеризовано конституційні принципи та верховенство права як концептуальну основу правового регулювання права на заробітну плату, досліджено справедливість та гуманізм як ключові конституційні засади регулювання права на заробітну плату, проаналізовано принцип рівності та заборони дискримінації та їх місце у регулюванні права на заробітну плату.

У розділі 3 «Конституційні гарантії реалізації права людини і громадянина на заробітну плату» здійснено ґрунтовний аналіз поняття та видів гарантій реалізації права на заробітну плату, досліджено мінімальну заробітну

плату як засіб забезпечення права людини на достатній життєвий рівень, розкрито питання удосконалення закріплених на конституційному рівні гарантій реалізації права на заробітну плату.

Завершується робота загальними висновками, які впливають із усього змісту роботи.

Дисертація В.І. Фрідманської оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує складові представленого дослідження. Положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та послідовністю.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження. Результати дисертаційного дослідження В.І. Фрідманської характеризуються належним рівнем наукової новизни. Дана робота значною мірою заповнює прогалини в дослідженні питань реалізації конституційного права на заробітну плату, узагальнює досягнення вітчизняних і зарубіжних науковців, які досліджували різні аспекти даної проблеми в теоретичному та прикладному плані, визначає перспективні напрями удосконалення закріплених на конституційному рівні гарантій реалізації права на заробітну плату. Серед низки сформульованих дисертанткою положень, що виносяться на захист та містять елементи наукової новизни слід виокремити наступні:

- на основі загальнотеоретичного уявлення про зміст суб'єктивного юридичного права доведено, що зміст конституційного права людини і громадянина на заробітну плату включає чотири можливості уповноваженого суб'єкта;

- сформульовано пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення правового регулювання конституційного права людини і

громадянина на заробітну плату в Україні та внесення відповідних змін до Конституції, а саме:

- частину 4 статті 43 Конституції України викласти у такій редакції:
«Кожен має право на належні, безпечні і здорові умови праці, на гідну та справедливу заробітну плату, що відповідає кількості, характеру і якості праці, рівну оплату за рівну працю достатню для задоволення своїх потреб і потреб своєї сім'ї, не нижчу від визначеної законом».

- частину 7 статті 43 Конституції України викласти у такій редакції:
«Кожна людина має право на виплату заробітної плати у повному обсязі, своєчасно у строк, встановлений законом».

- дано визначення поняття «конституційні принципи, що регулюють право людини на заробітну плату», як ідеї, що базуються на найважливіших суспільних цінностях (гуманізму, справедливості, рівності та свободи), мають загальнообов'язковий характер, є універсальними та стабільними, а також здатні регулювати відносини у сфері здійснення людиною права на заробітну плату незалежно від їх нормативного закріплення. При цьому верховенство права є концептуальною цінністю, що на основі таких своїх невід'ємних елементів як принципи справедливості, рівності, правової визначеності, пропорційності та інших, визначає сутність усієї правової системи України, регулює різні суспільні відносини, у тому числі, які виникають при здійсненні людиною права на заробітну плату.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та пропозиції сформульовані автором у дисертаційному дослідженні можуть бути використані у:

– науково-дослідній діяльності – висновки, сформульовані в дисертаційному дослідженні доповнюють та розвивають основні положення

щодо конституційного права людини та громадянина на заробітну плату та гарантій його реалізації в Україні, а також можуть стати підґрунтям для подальшого наукового дослідження в навчально-методичній літературі, підручниках, посібниках та окремих розділах науково-практичних коментарів до законодавства;

– правотворчій діяльності – викладені в дисертаційній роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані при підготовці та внесенні змін до Конституції України та інших нормативно-правових актів, крім того враховані у проекті Трудового кодексу України;

– правозастосовчій діяльності – для оптимізації форм і методів роботи органів державної влади та органів місцевого самоврядування в процесі здійснення повноважень, що безпосередньо пов'язані із забезпеченням реалізації громадянами права на заробітну плату;

– освітньому процесі – для підготовки курсів лекцій, підручників, навчальних та методичних посібників, зокрема з «Конституційного права України», «Порівняльного конституційного права», «Трудового права України», «Порівняльного трудового права», «Права соціального забезпечення», «Прав людини» тощо.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації в опублікованих працях.

Основні наукові положення, висновки, пропозиції та рекомендації, що сформульовані у дисертаційному дослідженні Фрідманської В.І. пройшли відповідну апробацію та викладені автором у 8 наукових працях, серед яких 2 наукові статті, опубліковані у фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 3 наукові статті, опубліковані у зарубіжному науковому періодичному виданні, та 3 тезах доповідей на наукових і науково-практичних конференціях.

З аналізу змісту автореферату та дисертації випливає, що в авторефераті дисертації відображено основні положення здійсненого дослідження. Вони тотожні із дисертаційним змістом.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації.

Даючи позитивну оцінку дисертаційному дослідженню Фрідманської В.І. поряд з викладеним, у дисертації є положення, які носять дискусійний характер або потребують додаткового обґрунтування.

1. У роботі автором аналізуються поняття «гідність», «справедливість», «гідний рівень життя», констатується необхідність відображення важливості принципів справедливості та гідності у гарантуванні права на заробітну плату. Виходячи з цього не зайвим було б автору сформулювати власне розуміння поняття «гідна та справедлива заробітна плата».

2. У дисертації автор неодноразово наголошує на взаємозв'язку права на життя, повагу до гідності, достатній життєвий рівень, на працю та заробітну плату, проте не до кінця розкрито сутність взаємозв'язку між такими показниками, за допомогою яких визначається обсяг права працівника на гідну та справедливу заробітну плату, такими як: здатність заробітної плати забезпечити гідний рівень життя не лише працівникові, але і членам його сім'ї, рівень заробітної плати не нижче мінімальної.

Тому пропонується автору довести свою думку з цього приводу під час публічного захисту.

3. Автором у підрозділі 1.2. розкривається поняття та зміст права на заробітну плату як суб'єктивного права людини, через його правомочності. Проте, на наш погляд, робота набула б більшого значення, якби автор додатково до визначення поняття права на заробітну плату, як суб'єктивного права людини дав авторське визначення праву на гідну та справедливу заробітну плату, як суб'єктивного права людини.

Разом з тим, висловлені зауваження характеризують складність дослідженої проблеми, носять дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження. Зауваження спрямовані на подальше поглиблення проведеної В.І. Фрідманською науково-дослідницької роботи.

Загальний висновок та оцінка дисертаційного дослідження.

Дисертаційне дослідження Фрідманської Вікторії Іванівни є самостійним, комплексним, ґрунтовним науковим дослідженням, всі сформульовані в ньому положення та висновки ґрунтуються на базі власних досліджень автора та містять положення щодо вирішення ключових для сучасного конституціоналізму питань, що полягають у вдалому розв'язанні наукового завдання щодо розкриття змісту, сутності конституційного права людини і громадянина на заробітну плату, його реалізації та забезпеченні на національному рівні.

Автореферат дисертації Фрідманської В.І. в повній мірі відповідає змісту дисертації та повністю відображає основні положення і результати дослідження. І дисертація, і автореферат виконані з дотриманням вимог юридичної термінології та техніки написання такого роду робіт.

Дисертація В.І. Фрідманської виконана та оформлена у відповідності до нормативних вимог і стандартів, які передбачені для такого виду досліджень. Робота написана державною мовою з дотриманням наукового стилю, що оптимально поєднує в собі всі складові представленого на захист дослідження.

Всі положення, висновки та пропозиції, що містяться в науковій праці, характеризуються завершеністю, аргументованістю та логічністю викладу.

За актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю та достовірністю, науковою і практичною значущістю отриманих результатів, повнотою їх викладення в опублікованих дисертанткою наукових працях, а також за оформленням дисертація відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій

на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук і встановлені у Порядку присудження наукових ступенів, а також основним вимогам чинного законодавства щодо дисертацій та авторефератів дисертацій.

Все вище зазначене дає підстави зробити висновок, що дисертаційне дослідження Фрідманської В.І. «Конституційне право людини і громадянина на заробітну плату» є завершеною кваліфікаційною науковою працею та в повній мірі відповідає всім вимогам пунктів 9, 11 і 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), а автор дисертації – Фрідманська Вікторія Іванівна на основі публічного захисту заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право (081 – Право).

21 квітня 2021 року

Офіційний опонент:

Кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правознавства
Закарпатського інституту
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»

Алмаші М.М.

Підпис доц. Алмаші М.М. засвідчую
Керівник канцелярії
Закарпатського інституту
Приватного акціонерного товариства
«Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»

Брензович Т.В.